

**רפרט בנושא: פעילותה של שרה אהרונסון,
גיבורת מחתרת ניל"י, אל מול הפמיניזם**

שם הסטודנט: ישראל סרנגה

ת.ז.: 203389986

שם הקורס: דמוקרטיה ופמיניזם - 12026

תוכן עניינים

מבוא עמ' 3

פרק ראשון: פמיניזם – בין מגדר ללאומיות עמ' 4-5

פרק שני: זיכרון קולקטיבי – ציוני גברי? עמ' 6

פרק שלישי: שרה אהרונסון עמ' 7-8

דיון, מסקנות וסיכום עמ' 9

ביבליוגרפיה עמ' 10-12

הזיכרון הקולקטיבי של מדינת ישראל והיסטוריית המאבק הציוני רוויים בגברים ככאלה התרמו יותר מהנשים. בין המחותרות והפעולות השונות לקידומו של החזון הציוני פעלו דמויות נשיות רבות כגון, חנה סנש, גולדה מאיר וכמובן, שרה אהרונסון - גיבורת ניל"י. הנשים הללו מהוות אבני דרך משמעותיות מהרעיון הציוני להקמתה של מדינת ישראל. אף על פי כן, ההיסטוריה של נשים, נכתבה כנספח של הסיפור הציוני והישראלי המרכזי. ואולם הסיפור הצדדי לא השתלב בסיפור הכללי אלא התפתח בנפרד ממנו. ובדומה לכך, סיפור העבר המרכזי לא הושפע מן הסיפור הצדדי והנפרד על אודות העבר הנשי הייחודי, על קולן הנאלם של נשים, ועל עלילת שוליותן והדרתן מן התחום הפומבי והציבורי של חיי הלאום.¹

על כן, דומה כי המאבק הפמיניסטי בישראל, מראשיתה ועוד מתקופת היישוב, היה בעייתי יותר מאשר במדינות או תנועות לאומיות אחרות. זאת בשל מעמדן הדתי של נשים במדינה בעלת בסיס אתני מוצהר, מדינת לאום יהודית, יחד עם הגדרתה העצמית כמדינה הפועלת לפי עקרונות דמוקרטיים, יוצרת שיח המתנה את אזרחותן המלאה של הנשים היהודיות בתרומתן לקולקטיב ומצביעה על האימהות כמהווה את עיקר תרומה זו.² יחד עם זאת, מערכת הזכויות והחובות שלהן איננה שווה למערכת הזכויות והחובות של הגברים.³ אך דווקא נקודות הציון הנשיות בסיפור הציוני לא היו כאלה. שרה אהרונסון, מהווה אלמנט ייחודי ויוצא דופן בסיפור ההיסטורי הציוני, הן בחייה ובפועלה והן בעיצוב מיתוס הזיכרון שלה. מרכזיותה בסיפורה של תנועת הריגול ניל"י בפרט, ושל גבורה בארץ ישראל בכלל, נעוצה בזהותה המגדרית המורכבת.

בעבודתי אעסוק באחת מפרשיות הגבורה בתולדת העם היהודי – פרשת ניל"י, ובדמות המפתח שבה – שרה אהרונסון, שפועלה והנצחת זכרה נעים על הציר שבין מאבק מגדרי לקורבן לאומי. אהרונסון, שניצחה על פעולות ניל"י בארץ ישראל, הייתה דמות מרכזית בארגון. לפיכך, אבקש לבדוק **כיצד פעילותה של שרה אהרונסון נתפסת בזיכרון הקולקטיבי?** כלומר, האם ניתן לראות בשרה גיבורת ניל"י כפמיניסטית בפועלה וכפי שהיא משתקפת בעיצוב הזיכרון הלאומי, או כלוחמת לאומית המבקשת לקדם את הרעיון הציוני.

¹ מלמן, ב'. שוליים ומרכז: היסטוריה של נשים והיסטוריה של מגדר בישראל, ציון, החברה ההיסטורית הישראלית, עמ' 8.

² ברקוביץ, נ' (2001). אזרחות ואימהות: מעמדן של הנשים בישראל, מחברה מגויסת לחברה אזרחית, ירושלים; מכון ון-ליר, עמ' 208.

³ פוגל-ביזאוי, ס'. לאומיות, אזרחות וזכויות אדם: אתגר הפמיניזם בישראל, דמוקרטיה ופמיניזם, האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 171.

פרק ראשון: פמיניזם – בין מגדר ללאומיות

לאומיות, פמיניזם ומגדר תופסים חלק רחב מההוויה הפוליטית, החברתית והצבאית כבר מהמאה ה-19 ונוכחותם גוברת במאה ה-20. אידיאולוגיית הלאומיות, תחושת ההשתייכות לקבוצה אשר חבריה מאוחדים בקשרים גזעיים, לשוניים והיסטוריים, הובילה להופעתן של מדינות לאום קטנות לא מעטות. אידיאולוגיה זו, המעלה את המדינה הלאומית ומציגה אותה כצורה האידיאלית של התארגנות פוליטית והרשאת לדרוש מאזרחיה נאמנות מוחלטת, קובעת כי ההשתייכות ללאום מסוים קובעת את הזהות הראשונית והבסיסית ביותר של אדם. תביעתם של מיעוטים בעלי זיקה לאומית להכרה פוליטית הייתה זו שקידמה גם את המיעוטים החברתיים, ובניהם המיעוט הנשי (חברתי), למאבק שתוצאותיו ניכרות עד היום.

אחד ממושגי המפתח של אותו מאבק היה המגדר – אותה גדר המפרידה בין המינים, המשמשת להגדרת הזהות הנשית והגברית כאחת. זהויות אלה מתפתחות באורח דינמי זו ביחס לזו, ולפיכך אין הן 'נתונים' טבעיים. 'מגדר' מתאר אף את ההתפתחות ההיסטורית של ההבדלים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים בין המינים ואת העיצוב התרבותי והייצוגי של גבריות ונשיות.⁴

על כן, כבר במחצית השנייה של המאה ה-19 התחילה להתערער בקרב היישוב הישן החלוקה המגדרית המובנת מאליה במסורת היהודית בין הספירה הפרטית לזו הציבורית. אחד הביטויים לכך היה הקמת בית הספר לבנות בירושלים. ערעור החלוקה המגדרית התחזק עם הגעתן לארץ של נשות העלייה הראשונה. אלה, דרשו להשתלב בספירה הציבורית. שילובן של הנשים בספירה הציבורית לבש פנים רבות ומגוונות והנשים היו למורות, מחנכות, סופרות וכיוצא בזה. בכך הן היו לחלק אינטגרלי של יוצרי התרבות העברית החדשה.⁵

מורכבותו של המאבק הפמיניסטי בישראל, הנובע ממעמדן המיוחד של נשים במדינה, נע על ציר הגדרתי וערכי דואלי – מדינה יהודית ודמוקרטית. החברה הישראלית בת זמננו, הנתפשת לכאורה כחברה מודרנית המחויבת לתפיסה חילונית, דמוקרטית ושוויונית, מתהווה ופועלת, בתוך עולם מושגים דתי-פטריארכלי המשפיע על ממדים רבים של הווייתה.⁶ עם זאת, עוד בתקופת היישוב היה ניתן לזהות ברצונה של התנועה הציונית ליצור שינוי חברתי ולהעלות על נס את עיקרון השוויון בין המינים, על מנת להשתתף בפרויקט הציוני בתנאים שווים: גיוס נשים לצבא וחוק שיווי זכויות. חוקים אלה ביקשו לבטא ליברליזם מסוים בתפיסה הפוליטית-ממסדית של הנשים במדינת ישראל הצעירה.⁷

על כן, ראשית פעילותה של התנועה הפמיניסטית העולמית ביישוב היהודי בארץ ישראל הורגשה רק בשנת 1919, עם הקמת התודעה הסופרגייסטית – התאחדות נשים עבריות לשיווי זכויות בארץ ישראל. התאחדות זו, הייתה למעשה ארגון גג שאיחד בתוכו כמה ארגוני נשים, כמו ויצ"ו והדסה שפעלו בארץ.⁸

⁴ מלמן, ב' (1997). מן השוליים אל ההיסטוריה של היישוב: מגדר וארץ ישראליות, בתוך: אופנהיימר, אהרון, כהן, ירחמיאל וקפלן, יוסף (עורכים), ציון, ירושלים: החברה ההיסטורית הישראלית, עמ' 245.

⁵ ביזאוי-פוגל, ס' (2011). פמיניזם בשם הלאום: אבני הדרך, בתוך: פרק שיש, דמוקרטיה ופמיניזם: ישראל כמשל, דמוקרטיה ופמיניזם, האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 158.

⁶ אליאור, ר' (2001). "נוכחות נפקדות: נשים בלשון הקודש, בדת היהודית ובמציאות הישראלית", ספריית היהדות החילונית; הוצאת כתר, עמ' 153.

⁷ ברקוביץ, נ' (2001). אזרחות ואימהות: מעמדן של הנשים בישראל, מחברה מגויסת לחברה אזרחית, ירושלים; מכון ון-ליר, עמ' 207-226.

⁸ רוזין, ט' (2000). מה זה בכלל פמיניזם, תל אביב; זמורה-ביתן, עמ' 333-334.

מראשית דרכה הכריזה הציונות על מעמד פוליטי שווה לנשים. למרות זאת, הן נתקלו בקשיים בבואן להגשים את ההבטחה הגלומה בהכרזה זו. ההנחה כי מראשית הציונות היו און וביטחון מזהים עם גבריות, מקבלת בדברים אלה ביטוי צלול. מהדהדת התפיסה שהיהודייה החדשה בת הגולה, קל וחומר היא אישה מסורתית "ישנה" ו"אחרת", היפוכן של ה"צברה" בת הארץ. האחרונה ייצגה אם טיפוס חדשה ומהפכנית, אך נוקשה⁹

הציונות המדינית, שמשנתה הייתה דומיננטית בתהליך החברתי והמדיני שהוליד את הקמת מדינת ישראל, נועדה להיות תנועה לשחרור לאומי של העם היהודי. בתוך כך, היא נועדה להיות תנועת השחרור של הגבר היהודי מן הקיום הגלותי. הגלותיות, שממנה נועדה הציונות לגאול את הגבר היהודי, הובנתה בשיח הציוני בתור צורת קיום חסרת תוחלת, לא גברית ולכן גם נשית. כלומר הציונות נועדה לשחרר את הגבר היהודי מן הנשיות העלובה שבה היה לכוד בגולה¹⁰.

אמנם לא רק בתנועה הלאומית הציונות הודרו הנשים ומוקמו בשולי העשייה הפוליטית, שכן הדרת נשים, או נכון יותר ה'נשי', מן הזירה החלוצית הפכה מתוך כך לא רק להחלטה רציונלית-פרקטית הקשורה בכישוריהן הפיזיים או המנטליים של נשים, אלא למניע עקרוני שפעל במודע או שלא במודע, בניסיון להבנות מחדש את המהות ה'בריאה' של העם היהודי¹¹. כך גם באשר לזיהוי הגבר עם הציבורי ואת האישה עם הפרטי, הבולט בספרות ובפובליציסטיקה של תחילת המאה העשרים¹².

⁹ שטרן-מרגלית, ב' (2009). הוא הלך בשדות – והיא? ה'עבריי'ה' בעיני עצמה ובני דורה, ישראל: כתב עת לחקר הציונות ומדינת ישראל, עמ' 195-225.

¹⁰ קמיר, א' (2011). ציונות, גבריות ופמיניזם: הילכו שלושה יחדיו בלתי אם נועדו?, עיתונים בתקומת ישראל: מגדר בישראל, עמ' 443-470.

¹¹ קשת, ש' (2011). נשים כותבות בחברה החלוצית: דיאלקטיקה של תודעה כפולה, ישראל: כתב עת לחקר הציונות ומדינת ישראל 18-19, עמ' 107.

¹² שיפמן, ס' (2001). תודעה נשים בסיפר ציוני: היא נכונה לקבל על עצמה דמות זו שהוא מלביש לה בדמיונו, העבריות החדשות (תשסב) 189-203, עמ' 189.

פרק שני: זיכרון קולקטיבי - ציוני גברי?

סוגיית הזיכרון הקיבוצי (הקולקטיבי), קרי האופן שבו החברה תוספת ומבינה את עברה ומפיצה הבנה זו לצורכי ההווה והעתיד, מעוררת עניין בשיח הציבורי הישראלי ובמחקר ההיסטורי. הזיכרון הוא כוח מאחד המספק משמעות, לגיטימיות, לכידות וזהות משותפת לקבוצה או לאוכלוסיית מדינה, וביכולתו לשרטט את קווי המתאר שלהן, את גבולותיהן, ולעצב את דימויו העצמי. בחינת הזיכרון של נרטיבים מסוימים מהעבר הלאומי לעומת שכחה והשכחה של אחרים מובילה לבחינה מחדש של גבולות הזהות הלאומית – מה שנכלל בה ומה שהודר ממנה¹³.

דניאל גוטווין רואה בזיכרון הקולקטיבי "תמונת עבר ההולכת ונבנית תוך מאבק בין סוכני זיכרון מתחרים... עושים שימוש מניפולטיבי בעבר ומעצבים זכרונות סותרים כאמצעי לקביעת סדר היום הלאומי¹⁴. וכפי שמגדירה עדית זרטל את הזיכרון הקולקטיבי, יצירת תחושות הלאומיות והזהות קולקטיבית מחייבות, לפיכך את הבנייתו ותחזוקו המתמיד של הזיכרון המשותף. יצירת אותה "מציאות חברתית, מוצר פוליטי, תרבותי, המעוצב ולובש צורה בתוך מערכת המשתנים והאינטרסים הפוליטיים והחברתיים של קהילה נתונה"¹⁵.

בחברה הישראלית, כמו בכל חברה, יש התגוששות מתמדת על הבניית השיח והזיכרון הקולקטיבי בין קבוצות שונות הנאבקות על שליטה והשפעה. במקרה הנדון, המאבק הוא בין סימני זיכרון גבריים לנשיים. לעומת שפע של דמויות מיתיות גבריות בסיפור הציוני, מספרן של הנשים הלאומיות מועט. "הזיכרון הקולקטיבי משכיח אותם יסודות הסותרים בעליל את התודעה ה'רצויה' לקולקטיב. כלומר, קיים פער מסוים בין עברו של הקולקטיב כשהוא לעצמו לבין 'עברו', כפי שהוא מעוצב על ידיו בזכרוננו"¹⁶.

הטענה הרווחת היא כי הזיכרון הקיבוצי היה בעיקר מרכזי או ממלכתי, מאחר והוא הומצא בידי אליטה פוליטית-תרבותית הנתפסת כאחידה והמזוהה עם הממסד. בחינתו המחודשת של הזיכרון הלאומי, אופני ההנצחה והשימור של נרטיבים מסוימים לעומת השכחה אחרים, היא גם בחינה מחודשת של גבולות הזהות הלאומית, כך שהדיון בזיכרון חייב לכלול בתוכו את האופן בו עיבו תפיסות מגדריות וזהויות את מושאי הזיכרון הקיבוצי, את הפרקטיקות של זיכרון והשכחה, ואף את הפנתיאון הלאומי של גיבורים וגיבורות¹⁷.

¹³ רוזנברג-פרידמן, ל' (2011). גיבורה בלתי נשכחת? לשאלת מקומה של עדה סרגי בזיכרון הקיבוצי, קתדרה 137, עמ' 151.

¹⁴ גוטווין, ד' (1998). הפרטת השואה: פוליטיקה, זיכרון והיסטוריוגרפיה, דפים לחקר תקופת השואה, מאסף ט"ו, תל אביב: הוצאת מערכות, עמ' 7.

¹⁵ זרטל, ע' (2002). האומה והמוות: היסטוריה, זיכרון, פוליטיקה, אור יהודה: הוצאת דביר, עמ' 42-43.

¹⁶ צוקרמן, מ' (1993). שואה בחדר האטום: ה'שואה' בעיתונות הישראלית בתקופת מלחמת המפרץ, תל אביב: הוצאת המחבר, עמ' 6.

¹⁷ מלמן, ב' (2001). "מותה של סוכנת: מגדר, זיכרון והנצחה", ירושלים: הוצאת יד יצחק בן-צבי, עמ' 413-415.

פרק שלישי: שרה אהרונסון

שרה אהרונסון נולדה בזכרון יעקב בשנת 1890, למשפחת איכרים בני העלייה הראשונה. היא הביאה עמה סיפור זוועה חסר תקדים: הנסיעה ברכבת מקונסטנטינופול נמשכה שלושה שבועות תמימים, ובדרך ראתה כיצד הטורקים רוצחים המוני ארמנים לאורך המסילה¹⁸. חוויה מעצבת זו של שרה שבה ועלתה פעמים רבות במהלך פעילותה. היא ראתה עם שלם, חסר אונים, כמעט ללא התנגדות. אימת ההשמדה של הארמנים בערה בחבורת ניל"י¹⁹. אהרון, כששמע את סיפורה של שרה, ראה את האיום בגורל דומה שמרחף מעל ראשו של היישוב היהודי, דבר שהיווה בעיניו הכרח להיאבק במשטר הטורקי, למרות הרעיון לתמיכה בבריטים עלה אף קודם לכן²⁰.

כך למעשה, עם הגעתה לארץ, השתלבה שרה בפעילות ניל"י. כשהיא לומדת על ניל"י, אין היא מהססת לרגע ובמלוא מרצה הסוער היא מתנפלת אל תוך העבודה. הבטחה לחזור לבעלה נהייתה קשה כעבור מספר חודשים, נשכחת. עד מהרה היא הופכת לאחד מעמודי התווך של עבודת ניל"י²¹. הפירוש החדש של נשיות לאומיות לא הצטמצם רק למישור התיאטרלי והוא חלק ממכלול פעולותיה של שרה אהרונסון ומביקורתה הנוקבת על אידיאולוגיית המגדר המסורתית. אהרון אהרונסון מספר ביומנו כי ההקרבה העצמית כלל לא היוותה גורם מונע מבחינת שרה, אלא רק הקרבה והסתכנות בעלי משמעות לאומית²².

המאפיין הבולט ביותר בעיצוב הזיכרון של חיי שרה אהרונסון ושל מותה הוא הזיהוי ביו לאומיות לאקטיביות ולנשיות. זיהוי זה בא לידי ביטוי, בראש ובראשונה, במרכזיותה של אהרונסון בנרטיבים השונים והמגוונים של תולדות קבוצת ניל"י – עלייתה, פעילותה ונפילתה. בעלילה הטיפוסית לשנות השלושים והארבעים הופיעו כמובן הדמויות הגבריות המרכזיות במחתרת האנטי עות'מאנית: אהרון אהרונסון ואבשלום פיינברג, ושניהם יוצגו כמודלים של גבריות ארץ ישראלית. ואולם שרה אהרונסון, האישה היחידה בהנהגה, ומי שניהלה אותה ואת הרשת הרחבה יותר שתמכה בתנועת ניל"י, הייתה היחידה מבין הפעילים שהועלתה למדרגה של קורבן ושל מודל להתנהגות לאומית²³.

שרה הרבתה בפועלה לקרוא תיגר על ההגדרות החברתיות ולהביא לטשטוש הגבולות בין המינים. שרה הרבתה לתאר את עצמה ואת עבודתה כגברית, ולעיתים אף ייחסה תכונות גבריות לנשים שהיו פעילות בתוך הארגון. יתר על כן, שרה אהרונסון הרבתה להתלבש כגבר, התייחסה לעצמה בלשון זכר, ביקרה את ההגבלות על נשים בתקופתה ודחתה ניסיונות של עמיתיה למחתרת לעשות אידיאליזציה של נשים כאימהות או כקדושות²⁴.

¹⁸ כץ, שי' (2000). הרשת: ההגדה לבית אהרונסון, ירושלים; הוצאת משרד הביטחון, עמ' 85-86.

¹⁹ ליבנה, א', נדבה י' ואפרתי י' (1980). ניל"י: תולדותיה של העזה מדינית, תל אביב; הוצאת שוקן, עמ' 249.

²⁰ כץ, שי' (2000). הרשת: ההגדה לבית אהרונסון, ירושלים; הוצאת משרד הביטחון, עמ' 107.

²¹ גולן, א' (1940). נצח ישראל לא ישקר, בתוך: לוחמי החופש בישראל, תל אביב; הוצאת ש. פרידמן, עמ' 141.

²² לבנה, א' (1969). אהרון אהרונסון: האיש וזמנו, ירושלים; מוסד ביאליק, עמוד 2016.

²³ מלמן, ב' (2000). אגדת שרה: מגדר, זיכרון וארץ ישראליות 1917-1990, ציון: רבעון לחקר תולדות ישראל, 65, עמ' 357-358.

²⁴ מלמן, ב' (2001). "מותה של סוכנת: מגדר, זיכרון והנצחה", בתוך: מרגלית שילה, רות קרק וגלית חזן-רוקם (עורכות), העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות בראי המיגדר, (ירושלים; הוצאת יד יצחק בן-צבי), עמ' 424.

על רקע זה ניתן להבין את הפוטנציאל המהפכני-חדשני בהיפוך המינים התיאטרלי של שרה אהרונסון ובפעילות ניל"י האחרות. הופעתן בבגדי הגברים מנהיגי המחותרת לא הייתה רק התרסה כנגד תפיסות מגדר קיימות, אלא אף אמירה פוליטית לאומית. בתיאורים רבים שלה הודגשו חוסנה הפיזי, יכולת הרכיבה שלה, שליטתה בכלי נשק וקור הרוח שהפגינה. תכונות אלה החלו להיות מיוחסות לצבר-הגבר בתקופה שבה טופח מיתוס הצבר הגברי²⁵.

עיצוב מיתוס הזיכרון של שרה אהרונסון מורכב משני מיתוסים: מחד כמיתוס מגדרי ומאידך כמיתוס לאומי. המיתוס הנשי עמד לצידן של הפמיניסטיות, שביקשו ליצור נישא נשית בזיכרון הקולקטיבי הציוני, שבוסס כאמור, ברובו ככולו על אייקונים גבריים. חרף זאת המיתוס הבולט בסיפורה של שרה היה דווקא הלאומי: "כ'גיבורת המולדת', כ'קורבן גבורה', כ'קדושה בחייה ובמותה' וכ'סמל ההקרבה הלאומית' הפכה אהרונסון למודל של לאומיות אקטיבית"²⁶.

בתוך מיתוס הזיכרון של שרה קיים מתח בין שתי תפיסות נשיות-מגדריות. תפיסה אחת ניתן לכנות "מטרנליסטית", וביסודה עומדת ההנחה, שנשים הן אימהות האומה. אימהות - הן במובן היותן אחראיות על המשכיותו של העם כמי שילדות את בניו ובנותיו, והן בהיותן מופקדות על הנחלת התרבות הלאומית באמצעות הוראת השפה העברית לילדיהן. "התרומה הלאומית הכפולה הזו נתפסה לא רק כתפקיד ביולוגי גרידא, אלא גם כמעשה חברתי ותרבותי". מנגד, הייתה תפיסה שונה, שטשטשה את הבדלי המגדר וניתקה את הזהות הנשית הלאומית מן האידיאולוגיה של האימהות הלאומית. "תפיסה זו בלטה בקרב נשים בנות הדור הראשון של ילידי הארץ דוברי עברית, ובמיוחד בתוך קבוצת ניל"י. התנהגותה של שרה אהרונסון הייתה ביטוי מובהק של תפיסה זו"²⁷.

²⁵ מלמן, ב' (2001). "מותה של סוכנת: מגדר, זיכרון והנצחה", בתוך: מרגלית שילה, רות קרק וגלית חזן-רוקם (עורכות), העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות בראי המיגדר, (ירושלים; הוצאת יד יצחק בן-צבי), עמ' 424.

²⁶ מלמן, ב' (2001). "מותה של סוכנת: מגדר, זיכרון והנצחה", בתוך: מרגלית שילה, רות קרק וגלית חזן-רוקם (עורכות), העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות בראי המיגדר, (ירושלים; הוצאת יד יצחק בן-צבי), עמ' 419.

²⁷ מלמן, ב' (2001). "מותה של סוכנת: מגדר, זיכרון והנצחה", בתוך: מרגלית שילה, רות קרק וגלית חזן-רוקם (עורכות), העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות בראי המיגדר, (ירושלים; הוצאת יד יצחק בן-צבי), עמ' 422.

דיון, מסקנות וסיכום

במדינת ישראל, שצמחה על רקע מאבק פוליטי וצבאי, הייתה שמורה הזירה הציבורית לגברים. הנשים הודרו ממנה ואם הורשו להיכנס לתחומה, הן הוגבלו לשוליו של הסיפור הציוני המרכזי. זאת מאחר והציונות היא דוגמא מובהקת של ניסיון ליצור או להמציא במכוון זהות מגדרת בהתפתחותה של הלאומיות המודרנית. הציונות הייתה אולי הניסיון המודע והאינטנסיבי ביותר לשינוי של תפיסות המגדר על רקע רעיון ההגשמה הלאומית. היהודי החדש היה בבירור וללא כל בוושה יצור גברי²⁸.

ועל אף הכללת נשים מועטות, הזיכרון ההיסטוריוגרפי-קולקטיביסטי של מדינת ישראל והיישוב העברי טרם הקמתה הסכים להשכיח בין נשים מתות בלבד – שרה אהרונסון וחנה סנש, כל אחת ומלחמת העולם שלה. שרה אהרונסון היא סמל של הירואיות ומעשה פוליטי. היא גם מזוהה, במותה זרוע ההקרבה, כאיקונה נשית לאומית²⁹.

ברפרט זה ביקשתי לבחון את פעילותה של שרה אהרונסון, מנהיגת מחתרת ניל"י בארץ ישראל, אל מול העניין הפמיניסטי וכיצד היא נתפסת בזיכרון הקולקטיבי. בחנתי את הזיקה בין פמיניזם, מגדר ולאומיות, סקרתי את הציונות כתנועה גברית והזיכרון הקולקטיבי שבה. בהמשך, ניסיתי לעמוד על דמותה של שרה אהרונסון כמנהיגה, כחברה בקבוצה שמרבית היישוב יצא נגדה, כמי שהקריבה עצמה על המזבח הלאומי. וכל זאת באומץ לב ונחישות שהיו נדירים לאותה העת.

לסיכום, שרה אהרונסון אינה ביקשה להביא לשינוי חברתי. השינוי למענו פעלה הוא בעניין הלאומי-פוליטי, וכזה הוא גם הזיכרון שנשאר ממנה. היא נאלצה לוותר במידת מה על זהותה המגדרית על מנת לקבל את המעמד וההכרה הלאומיים בפועלה. במלאת שלושים שנה למותה התפרסם מאמר בשבועון 'לאישה' תחת הכותרת 'קפיטן ללא כוכבים'. במאמר השתחררה אהרונסון מהעול שהטילה עליה זהותה המגדרית, עול הנישואין והמשפחה, והפכה לקברניט של חייה ושל מחתרת ניל"י³⁰.

במענה על שאלת המחקר, ספק אם מניעה של שרה אהרונסון בהצטרפותה לארגון ניל"י היו מניעים פמיניסטיים. לכל אורך דרכה הקפידה שרה לשים את הדגש על ציבוריות ולאומיות של פועלה. עם זאת, דרכי פעולתה, האופן בו נהגה והנהיגה, קיבלה החלטות וקבעה מדיניות, היוו קריאת תיגר וטשטוש גבולות המגדר. ומבחינה זו – ניתן לראות בשרה אהרונסון פמיניסטית בדורה.

²⁸ מלמן, ב' (1996). מן השוליים אל ההיסטוריה של היישוב: מגדר וארץ-ישראליות, ציון, ס"ב, ירושלים: החברה ההיסטורית הישראלית, עמ' 246.

²⁹ מלמן, ב' (1996). מן השוליים אל ההיסטוריה של היישוב: מגדר וארץ-ישראליות, ציון, ס"ב, ירושלים: החברה ההיסטורית הישראלית, עמ' 357.

³⁰ תכלת, ר' (1947). קפיטן ללא כוכבים, גיליון שבועון לאישה, 2.10.1947.

ביבליוגרפיה

- אליאור, ר' (2001). "נוכחות נפקדות: נשים בלשון הקודש, בדת היהודית ובמציאות הישראלית", ספריית היהדות החילונית; הוצאת כתר, עמ' 153.
- ביזאוי-פוגל, ס' (2011). פמיניזם בשם הלאום: אבני הדרך, בתוך: פרק שישי, דמוקרטיה ופמיניזם: ישראל כמשל, דמוקרטיה ופמיניזם, האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 158.
- ברקוביץ, נ' (2001). אזרחות ואימהות: מעמדן של הנשים בישראל, מחברה מגויסת לחברה אזרחית, ירושלים; מכון ון-ליר, עמ' 207-226.
- גוטוויין, ד' (1998). הפרטת השואה: פוליטיקה, זיכרון והיסטוריוגרפיה, דפים לחקר תקופת השואה, מאסף ט"ו, תל אביב: הוצאת מערכות, עמ' 7.
- גולן, א' (1940). נצח ישראל לא ישקר, בתוך: לוחמי החופש בישראל, תל אביב; הוצאת ש. פרידמן, עמ' 141.
- זרטל, ע' (2002). האומה והמוות: היסטוריה, זיכרון, פוליטיקה, אור יהודה: הוצאת דביר, עמ' 42-43.
- כץ, ש' (2000). הרשת: ההגדה לבית אהרונסון, ירושלים; הוצאת משרד הביטחון, עמ' 85-86.
- ליבנה, א', נדבה י' ואפרתי י' (1980). ניל"י: תולדותיה של העזה מדינית, תל אביב; הוצאת שוקן, עמ' 249.
- לבנה, א' (1969). אהרון אהרונסון: האיש וזמנו, ירושלים; מוסד ביאליק, עמוד 2016.
- מלמן, ב' (2000). אגדת שרה: מגדר, זיכרון וארץ ישראליות 1917-1990, ציון: רבעון לחקר תולדות ישראל, 65, עמ' 357-358.
- מלמן, ב' (2001). "מותה של סוכנת: מגדר, זיכרון והנצחה", בתוך: מרגלית שילה, רות קרק וגלית חזן-רוקם (עורכות), העבריות החדשות: נשים ביישוב ובציונות בראי המיגדר, (ירושלים; הוצאת יד יצחק בן-צבי).
- מלמן, ב' (1996). מן השוליים אל ההיסטוריה של היישוב: מגדר וארץ-ישראליות, ציון, ס"ב, ירושלים: החברה ההיסטורית הישראלית.
- צוקרמן, מ' (1993). שואה בחדר האטום: ה'שואה' בעיתונות הישראלית בתקופת מלחמת המפרץ, תל אביב: הוצאת המחבר, עמ' 6.
- רוזנברג-פרידמן, ל' (2011). גיבורה בלתי נשכחת: לשאלת מקומה של עדה סרני בזיכרון הקיבוצי, קתדרה 137, עמ' 151.
- רוזין, ט' (2000). מה זה בכלל פמיניזם, תל אביב; זמורה-ביתן, עמ' 333-334.

קמיר, א' (2011). ציונות, גבריות ופמיניזם: הילכו שלושה יחדיו בלתי אם נועדו?, עיתונים בתקומת ישראל: מגדר בישראל, עמ' 443-470.

קשת, ש' (2011). נשים כותבות בחברה החלוצית: דיאלקטיקה של תודעה כפולה, ישראל: כתב עת לחקר הציונות ומדינת ישראל 18-19, עמ' 107.

שטרן-מרגלית, ב' (2009). הוא הלך בשדות – והיא? ה'עבריייה' בעיני עצמה ובני דורה, ישראל: כתב עת לחקר הציונות ומדינת ישראל, עמ' 195-225.

שיפמן, ס' (2001). תודעה נשים בסיפר ציוני: היא נכונה לקבל על עצמה דמות זו שהוא מלביש לה בדמיונו, העבריות החדשות (תשסב) 189-203, עמ' 189.

תכלת, ר' (1947). קפיטן ללא כוכבים, גיליון שבועון לאישה, 2.10.1947.